

De verschillende modellen voor het werk van Christus

Hoe denken we over verzoening?

Hoe heeft Jezus ons gered, en waarvan dan wel? Binnen de christelijke geschiedenis is er nooit één enkel dogma geweest dat het werk van Christus aan het kruis sluitend definieerde. In plaats daarvan vinden we een rijke, soms botsende traditie van verschillende 'verzoeningsmodellen'.

Waar de vroege kerk vooral focuste op bevrijding, kosmische strijd en de genezing van de mens, verschoof de nadruk in de middeleeuwen en de Reformatie naar juridische concepten zoals eer, schuld en straf. Dit overzicht zet de belangrijkste modellen chronologisch en thematisch op een rij, inclusief de historische context en kritische vragen.

De Vroege Modellen (Vroege Kerk t/m vroege Middeleeuwen)

1. Losgeld (Ransom)

- **Samenvatting:** Het losgeldmodel is een van de vroegste opvattingen over hoe Christus verlossing brengt. Volgens dit model hebben Adam en Eva de mensheid door hun zonde "verkocht" aan de dood en de duivel. Jezus' dood was een losgeld om de mensheid te bevrijden uit deze tirannie. In veel vroege varianten (zoals de 'vishaak-metafoor' van Gregorius van Nyssa) werd Jezus' menselijkheid gezien als het aas en Zijn goddelijkheid als de haak. De duivel hapte toe, maar kon de zondeloze Zoon van God niet vasthouden. Zodra de duivel de dood van Christus accepteerde, was de kosmische rechtvaardigheid gediend en brak God de macht van het graf. Veel vroege christenen zagen dit model overigens vooral als een krachtige metafoor, niet als een letterlijke commerciële transactie met Satan.
- **Belangrijke thema's:** Christus' overwinning op de dood en de duivel voor de bevrijding van de mensheid.
- **Wie bevestigde dit?** Origenes van Alexandrië, Gregorius van Nyssa, Augustinus van Hippo.
- **Is het Bijbels?** Marcus 10:45, 1 Timotheüs 2:5-6, Kolossenzen 2:13-15, Hebreeënen 2:14-15, Openbaring 5:9.

2. Moraal Voorbeeld (Moral Exemplar)

- **Samenvatting:** Het Moraal Voorbeeld-model (ook wel *Moral Influence*) leert dat Jezus de mensheid vooral redt door Zijn leven, leringen en opofferende dood, die dienen als het ultieme voorbeeld van goddelijke liefde. Dit model is erop gericht om een innerlijke, morele transformatie in de mens te wekken. De confrontatie met het kruis laat zien hoever Gods liefde gaat, wat de mens beweegt tot berouw, bekering en een leven in navolging van Christus.
- **Belangrijke thema's:** Innerlijke vernieuwing van het menselijk hart door de ontmoeting met Christus' opofferende liefde. God liefhebben als antwoord op Zijn liefde, wat doorstroomt in liefde voor de medemens.
- **Wie bevestigde dit?** Clement van Alexandrië, Johannes Chrysostomus, Ambrosius van Milaan.
- **Is het Bijbels?** 1 Petrus 2:21, Johannes 15:13, 1 Johannes 4:9-11.

3. Herhaling of Samenvatting (Recapitulation)

- **Samenvatting:** Dit model leert dat Jezus de menselijke geschiedenis "herhaalde" of "opnieuw leefde" om het falen van Adam ongedaan te maken. De term recapitulatie komt van het Latijnse *recapitulatio* ("samenvatten" of "opnieuw het hoofd zijn"). Christus is de Nieuwe Adam. Waar Adam faalde en ongehoorzaam was, leefde Jezus een volmaakt gehoorzaam menselijk leven, vanaf de kindertijd tot aan de dood. Hierdoor genas Hij de menselijke natuur en herstelde Hij de eenheid tussen God en mens.
- **Belangrijke thema's:** Verlossing wordt niet alleen bereikt aan het kruis, maar door het héle geïncarneerde (vleesgeworden) leven van Christus. Door verenigd te zijn met Christus, deelt de mensheid in Zijn verlossende leven, dood en opstanding.
- **Wie bevestigde dit?** Irenaeus van Lyon, Gregorius van Nazianzus, Maximus de Belijder.
- **Is het Bijbels?** Romeinen 5:18-19, 1 Korintiërs 15:21-22 & 45, Efeziërs 1:9-10, Hebreeënen 2:14-17.

4. Hersteld Icoon (Restored Icon)

- **Samenvatting:** Dit model leert dat de mensheid weliswaar geschapen is naar het beeld en de gelijkenis van God (Genesis 1:26-27), maar dat dit goddelijke icoon in ons door de zonde en de dood zwaar beschadigd en besmeurd is geraakt. Christus, die Zelf het volmaakte Beeld van God is, neemt de menselijke natuur aan om dit icoon van binnenuit te reinigen en te restaureren. Dit maakt onze transformatie en uiteindelijke eenwording met God mogelijk.
- **Belangrijke thema's:** *Theosis* (vergoddelijking) of heiligmaking: verlossing is een organisch proces waarin de mens weer gaat lijken op God door eenheid met Christus. Genezing en herstel staan centraal, in plaats van juridische vrijspraak.
- **Wie bevestigde dit?** Athanasius van Alexandrië, Gregorius van Nazianzus, Gregorius van Nyssa.
- **Is het Bijbels?** Genesis 1:26-27, Kolossenzen 1:15, 2 Korintiërs 3:18, Romeinen 8:29, Hebreeënen 1:3.

Het historische kantelpunt: De Middeleeuwen en het Feodalisme

Rond het jaar 1100 veranderde het theologische landschap in West-Europa radicaal onder invloed van **Anselmus van Canterbury**. Om zijn theorie te begrijpen, moeten we kijken naar de cultuur van zijn tijd:

- **De feodale samenleving:** Middeleeuws Europa was hiërarchisch geordend. Land en macht waren in handen van edelen en koningen; boeren bewerkten het land in ruil voor bescherming. Als een onderdaan zijn leenheer beledigde, schond hij diens *eer*. Dit creëerde een schuld die absoluut betaald moest worden. De hoogte van de boete hing niet af van de daad, maar van de status van de beledigde persoon. Aangezien God de Opperheer is, heeft de menselijke zonde Zijn *oneindige eer* aangetast.
- **Platonisme en de Scholastiek:** Anselmus werd diep beïnvloed door het (neo)platonisme, waarin God wordt gezien als de absolute, onveranderlijke Bron van kosmische orde. Anselmus redeneerde dat God zonde niet zomaar op basis van louter barmhartigheid *kán* vergeven. Als Hij dat zou doen, zou er een onrechtvaardigheid, een 'lek', in Zijn perfect geordende universum blijven bestaan. Voor Anselmus was genoegdoening dus geen gebrek aan liefde van God, maar een metafysische noodzaak om de kosmische orde te bewaken.

Latere Modellen (Vanaf ~1100 n.Chr. tot heden)

5. Voldoeningstheorie (Satisfaction Theory)

- **Samenvatting:** Ontwikkeld door Anselmus als reactie op de 'naïeve' vroege modellen. Het leert dat de zonde Gods eer heeft geschonden, wat een oneindige morele schuld oplevert. Omdat de mens deze schuld nooit zelf kan afbetalen, werd God mens in Christus. Door Zijn vrijwillige, volmaakte gehoorzaamheid en Zijn dood bracht Christus een offer dat zo oneindig waardevol was, dat het Gods gekrenkte eer volledig herstelde. **Cruciaal:** In dit model is Christus' offer een *alternatief* voor straf. God straft Jezus niet; Jezus betaalt de eer, waardoor straf juist *niet* meer nodig is.
- **Belangrijke thema's:** Gods kosmische eer en herstellende rechtvaardigheid. Vrijwillige genoegdoening die de openstaande schuld van de mensheid ruimschoots overtreft.
- **Wie bevestigde dit?** Anselmus van Canterbury, Thomas van Aquino.
- **Is het Bijbels?** Romeinen 3:25-26, Jesaja 53:10-11, Filippenzen 2:8-9, Hebrëeën 10:12-14.
- **Kritische vraag:** Leert de Bijbel dat God voldoening of compensatie nodig heeft voor verloren eer voordat Hij kan vergeven?

"De God die de wereld gemaakt heeft [...] wordt niet door menselijke handen gediend alsof Hij iets nodig heeft, omdat Hij zelf aan allen het leven, de adem en alles geeft." (Handelingen 17:24-25)

6. Moraal Invloed (Moral Influence)

- **Samenvatting:** Geformuleerd door de middeleeuwse theoloog Petrus Abelardus als een direct protest tegen de zakelijke voldoeningstheorie van Anselmus. Abelardus stelde dat God helemaal niet verzoend hoeft te worden door een betaling. Het probleem ligt niet bij God, maar bij de angst en hardheid van het menselijk hart. Het primaire doel van Christus' incarnatie en kruisdood was om Gods onveranderlijke liefde zo overweldigend te openbaren, dat het menselijke harten diep raakt en beweegt tot berouw, wederliefde en morele transformatie.
- **Belangrijke thema's:** God is onveranderlijk liefdevol. Het kruis is geen verandering in Gods gezindheid naar ons, maar een openbaring die *ons* verandert.
- **Wie bevestigde dit?** Petrus Abelardus, Friedrich Schleiermacher, Horace Bushnell, Hastings Rashdall.
- **Is het Bijbels?** Romeinen 5:8, Johannes 15:13, 1 Johannes 4:9-11, 1 Petrus 2:21.

7. Regeringsmodel (Governmental Theory)

- **Samenvatting:** Geformuleerd door de beroemde Nederlandse jurist en theoloog Hugo de Groot (Grotius, 1583–1645) tijdens de Reformatie. De Groot bekeek de verzoening door een juridische en bestuurlijke bril. God is hier niet de 'beledigde partij' die persoonlijke eer eist, maar de Universele Regent. Als een aardse rechter misdaad zomaar ongestraft laat, vervalt de maatschappij in chaos. Zo is het ook bij God: om de morele orde van het universum te handhaven, kan Hij zonde niet negeren. Christus' dood was geen letterlijke afbetaling van onze schuld, maar een *openbare demonstratie* van hoe ernstig God de zonde neemt. Het is een kosmisch waarschuwingssignaal dat de morele integriteit van Gods regering bewaart, waardoor Hij de wet kan 'opschorten' en zondaars genadig kan vergeven.
- **Belangrijke thema's:** Handhaving van de morele wereldorde. God als kosmisch staatshoofd die regeert met het oog op het algemeen belang.
- **Wie bevestigde dit?** Hugo de Groot, Richard Watson, John Miley, Albert Barnes, Thomas Oden.
- **Is het Bijbels?** Romeinen 3:25-26, Hebrëeën 2:2-3, Jesaja 53:5.

8. Straf vervangende Verzoening (Penal Substitutionary Atonement, PSA)

- **Samenvatting:** Dit model werd dominant tijdens de Reformatie. Het bouwt voort op het idee van een noodzakelijke voldoening, maar verschuift de focus radicaal van Gods *eer* (Anselmus) naar Gods *toorn en wet*. Gods absolute, retributieve (straf-)rechtvaardigheid eist dat elke zonde daadwerkelijk gestraft wordt met de dood. Omdat God de mens wil redden, stelt Hij Jezus aan als juridische plaatsvervanger. Christus draagt aan het kruis de specifieke straf en de goddelijke toorn die de mensheid verdiende. Binnen de gereformeerde (calvinistische) traditie wordt dit vaak 'beperkte verzoening' genoemd: Christus droeg effectief de straf voor de uitverkorenen. Binnen de lutherse en arminiaanse tradities droeg Hij de straf in potentie voor de hele wereld.
- **Belangrijke thema's:** Strafrechtelijke vervanging. Jezus ondergaat de executie in plaats van de schuldige om de juridische toorn van God te stillen.
- **Wie bevestigde dit?** Maarten Luther, Johannes Calvijn, Theodore Beza, Francis Turretin, Charles Hodge.
- **Is het Bijbels?** Jesaja 53:4-6, 2 Korintiërs 5:21, Romeinen 3:25-26, Galaten 3:13, 1 Petrus 2:24.
- **Kritische vraag:** Is het volgens de Bijbelse definitie van rechtvaardigheid moreel juist om een onschuldige te straffen voor de daden van een schuldige?

"Wie de goddeloze rechtvaardigt en wie de rechtvaardige veroordeelt, die zijn allebei een gruwel voor de HEERE." (Spreuken 17:15)

"Houd u ver van valse beschuldigingen, en dood geen onschuldige of rechtvaardige, want Ik zal de goddeloze niet onschuldig verklaren." (Exodus 23:7)

9. Christus Victor (Christus als Overwinnaar)

- **Samenvatting:** In 1931 bracht de Zweedse theoloog Gustaf Aulén een grote correctie aan in het westerse denken met zijn boek *Christus Victor*. Hij betoogde dat de middeleeuwse, juridische modellen (Anselmus en PSA) de plank missloegen en dat de vroege kerk het bij het rechte eind had. Christus Victor ziet het kruis en de opstanding niet als een transactie of een strafbank, maar als een *kosmische strijd*. De mensheid zat gevangen onder de tirannieke machten van het kwaad: de zonde, de dood en de duivel. Door Zijn dood en opstanding breekt Christus de poorten van deze gevangenis open, overwint Hij de destructieve machten en bevrijdt Hij de schepping.
- **Belangrijke thema's:** Een kosmische bevrijdingsoorlog. Focus op de opstanding (de uiteindelijke overwinning over de dood) als essentieel onderdeel van de verzoening.
- **Wie bevestigde dit?** Gustaf Aulén, Greg Boyd, Jürgen Moltmann, Walter Wink, Hans Urs von Balthasar.
- **Is het Bijbels?** Kolossenzen 2:14-15, Hebreeënen 2:14-15, 1 Johannes 3:8, Johannes 12:31-32, Openbaring 12:10-11.

Samenvattend overzicht van de modellen

Model	Kernidee	Wat is het probleem?	Rol van Christus' dood	Belangrijke denkers
Losgeld	Christus koopt de mensheid vrij.	We zijn slaaf van de duivel en de dood.	Losgeld/aas om de duivel te misleiden.	Origenes, Augustinus
Moraal Voorbeeld	Christus toont ons hoe te leven.	Onze onwetendheid en gebrek aan liefde.	Ultieme demonstratie van liefde die inspireert.	Clement, Chrysostomus
Recapitulation	Christus is de Nieuwe Adam.	De menselijke geschiedenis is ontspoord.	De climax van een perfect geleefd menselijk leven.	Irenaeus, Gregorius v. Nazianzus
Hersteld Icoon	Christus geneest de menselijke natuur.	Het beeld van God in ons is beschadigd.	Het binnendringen en reinigen van de sterfelijkheid.	Athanasius, Gregorius v. Nyssa
Voldoening	Christus herstelt Gods gekrenkte eer.	Gods eer is beledigd door onze zonde.	Een oneindig waardevol offer (<i>in plaats van straf</i>).	Anselmus, Thomas van Aquino
Moraal Invloed	Christus verandert ons harde hart.	We zijn angstig en wantrouwen Gods liefde.	Openbaring van Gods onveranderlijke liefde.	Abelardus, Schleiermacher
Regeringsmodel	Christus bewaart de kosmische orde.	Zonde ondermijnt de wet van Gods koninkrijk.	Demonstratie van de ernst van zonde.	Hugo de Groot, Miley
Straf vervangend	Christus draagt onze straf en toorn.	We zijn juridisch schuldig voor Gods wet.	Plaatsvervangende executie en dragen van toorn.	Luther, Calvin, Hodge
Christus Victor	Christus overwint de kwade machten.	We zijn bezet en onderdrukt door kosmische machten.	De beslissende slag waarin het kwaad wordt ontwapend.	Aulén, Moltmann, Boyd

Tijdlijn van de theologische ontwikkeling

Vroege Kerk -----> ~1100 (Middeleeuwen) ----> 16e-17e Eeuw (Reformatie) ----> 20e Eeuw

[Losgeld/Icoon] [Voldoening - Anselmus] [Strafvervanging - Calvijn] [Christus Victor]

[Recapitulatie] [Moraal Invloed - Abelardus] [Regeringsmodel - De Groot]

Slotreflectie: Verwarring of Rijkdom?

Het feit dat er zoveel modellen bestaan, laat zien dat het mysterie van het kruis zich niet gemakkelijk in één enkel (juridisch) kader laat vangen. Vrijwel alle modellen vertrekken vanuit de grondgedachte dat God gemotiveerd wordt door liefde. De fundamentele breuklijn in de theologische geschiedenis ligt echter bij de vraag *wie er veranderd moet worden*:

- Moet **God** veranderd of gunstig gestemd worden (door eerherstel of het stillen van Zijn toorn) voordat Hij kan vergeven?
- Of moet de **mens en de kosmos** bevrijd, genezen en veranderd worden, omdat God in Zijn onveranderlijke liefde altijd al bereid was te vergeven?

Het onderzoeken van deze modellen helpt ons om breder te kijken naar het kruis, voorbij de soms knellende kaders waarin we zijn opgegroeid.